

ترسیم الگوی رفتار فردی و اجتماعی زن مسلمان

رقیه نادی^۱

چکیده

یکی از عوامل مؤثر در تکوین شخصیت، همانندسازی با الگوهای برتر است. از این رو، جامعه اسلامی برای ساختن نسلی پویا، توانمند و مجهز به عشق و ایمان، نیازمند معرفی الگوی نمونه‌ای از عالم اسلام برای افراد جامعه به ویژه زنان می‌باشد که نیمی از پیکره جامعه اسلامی و مربیان اصلی تربیت نسل‌ها محسوب می‌شوند. زنان به عنوان عضوی از جامعه انسانی، به دنبال اسوه و الگویی مناسب به لحاظ رفتار فردی و اجتماعی برای خود هستند. از این رو، شناخت و معرفی الگوها و مربی‌های شایسته در تربیت این قشر از جامعه، امری ضروری است و در تربیت آنان تأثیر فراوان دارد.

بهره‌گیری از الگوهایی که خداوند معرفی می‌کند، بهترین انتخاب برای بشر است. زن مسلمان، لازم است به یک عده بینش‌ها معتقد باشد و به تبع آن به یک عده رفتارها ملتزم باشد. این پژوهش کوشیده است با بررسی مطالعات انجام شده، الگوی رفتار فردی و اجتماعی زن مسلمان را تبیین کند. یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد وضعیت سیاسی و مذهبی دوران زندگانی حضرت فاطمه (س) و نوع مواجهه این بانوی ارجمند با رخداد‌های گوناگون سبب می‌شود تا امروزه بتوان از ابعاد شخصیت ایشان به عنوان الگوی جاودان زن مسلمان یاد کرد.

کلید واژه‌ها: الگوی رفتاری، حضرت فاطمه (س)، رفتار اجتماعی، زن مسلمان.

¹ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه الزهرا (س) میاندوآب، rogayeh.naderi@gmail.com

یکی از مؤثرترین نیروهای فطری آدمی، میل به تقلید و الگو پذیری و یکی از امکانات، سیره و تجربه کمال‌یافتگان است. زنان نیز به عنوان نوع انسانی، به دنبال اسوه و الگویی برای خود هستند. از این رو، شناخت و معرفی الگوها و مربی‌های شایسته در تربیت این قشر از جامعه، امری ضروری است و در تربیت آنان تأثیر فراوان دارد و باتوجه به این موضوع، بررسی ضرورت وجود الگو برای زن مسلمان اهمیت می‌یابد. چگونگی الگوسازی از اسوه‌های دینی متناسب با شرایط موجود، از مسایل مهم و پیچیده‌ای است که امروزه متولیان تعلیم و تربیت اسلامی با آن روبرو شده‌اند؛ چرا که در نظام تربیتی اسلام، یکی از عوامل مؤثر در تکوین شخصیت، همانندسازی با الگوهای برتر است. از این رو، جامعه اسلامی برای ساختن نسلی پویا، توانمند و مجهز به عشق و ایمان، نیازمند معرفی الگوی نمونه‌ای از عالم اسلام برای افراد جامعه به ویژه زنان می‌باشد که نیمی از پیکره جامعه اسلامی و مربیان اصلی تربیت نسلها محسوب می‌شوند، به ویژه آنکه مهاجمان فرهنگی برای همانندسازی این قشر فرهنگساز، با فرهنگ خود تلاش می‌کنند و می‌کوشند تا با معرفی الگو، در استحاله فرهنگی زنان جامعه اسلامی توفیق یابند. پس معرفی الگوهای کامل برای زنان ضرورت دو چندان می‌یابد.^۱

گرایش به الگوهای برجسته، افکار انسان را منظم کرده، به افکار انسان تمرکز می‌بخشد تا بدین طریق بر بحران هویت که بیشتر در جوانی آشکار می‌شود. به خوبی فائق آیند. زیرا همگرایی فکری زمانی پدید می‌آید که آدمی در صدد همانندسازی با شخصیتی برتر از خود برآید. الگو گرایی، انسان را به تعالی روح و همت‌های والا فرا می‌خواند. آشنایی با چنین الگوهایی انسان‌ها را به نوعی تحسین و می‌دارد و آنها برای دستیابی به منزلت رفیع الگوها، از هدف‌های محدود و زندگی روزمره فراتر رفته، به نوعی حیات معقول و معنوی سوق می‌یابند.^۲

شناخت الگوهای رشید و بالنده موجب به کار افتادن استعدادها و راکد و ظرفیت‌های پراکنده انسان می‌شود. حالت جذب و جذب شونده‌گی که در پرتو تماس و آشنایی با الگوها به انسان دست می‌دهد چنان نیرومند است که توانایی به جریان انداختن توانایی‌های نهفته و بلااستفاده انسان الگوگیرنده را دارد.^۳

^۱ حیدری و محمدی. ضرورت وجود الگو برای زنان مسلمان.

^۲ عباس مقدم. نقش اسوه‌ها در تبلیغ و تربیت.

^۳ مظلومی، دین و جوان.

اسوه های مطلوب و حسنه عامل پیش گیری از انحرافات فکری، رفتاری انسانها می شود و روشی برای مقابله با تهاجم فرهنگی غرب می باشد. چون غربیها هم با الگوهای بد که به آنها جذابیت هم می دهند، به طور ناخودآگاه جوانان را به انحراف می کشند. وجود الگوهای عملی شایسته در مکتب و نظام فکری اسلام دلیل حقانیت و درستی آموزه های آن مکتب است که به طور صریح، امکان پای بندی به آموزه های آن را اعلام می دارد¹.

مطالعات انجام شده نشان می دهد مطالب فراوانی در باره موضوع مقاله حاضر به نگارش درآمده و اندیشمندان فراوانی حضرت زهرا را اسوه و الگوی کامل و بی بدیل برای زنان مسلمان معرفی نموده اند. هدف اصلی این مقاله بررسی الگوی رفتار فردی و اجتماعی زن مسلمان است و این پژوهش سعی دارد به این سوال پاسخ دهد که رفتار فردی و اجتماعی زن مسلمان به عنوان یک الگو در جامعه چگونه باید باشد؟ این تحقیق از لحاظ هدف یک تحقیق کاربردی می باشد که اطلاعات آن به روش کتابخانه ای جمع آوری شد. این مقاله الگوی رفتاری، رفتار فردی، رفتار اجتماعی و موضوعات مرتبط با این مفاهیم را توضیح داده و در انتها به رفتار فردی و اجتماعی یک زن مسلمان پرداخته شد. این پژوهش کوشیده است با بررسی مقالات چاپ شده در مجله ها و مراجع معتبر، رفتار زن مسلمان و الگوی اصلی ایشان را تبیین کند.

مفهوم الگو

منظور از «الگو»، نمونه عینی و مشهود یک فکر و عمل در ابعاد گوناگون است که برای رسیدن به کمال، از سوی دیگران پیروی می شود. ناگفته نماند که واژه های امام، اسوه، قدوه، مدل، نمونه، مثال، سرمشق، هادی، دلیل، حجت نیز در متون اسلامی و تعلیم و تربیت و روان شناسی تقریباً به معنای «الگو» هستند².

الگو در لغت به معنای طرح، سرمشق، نمونه، مثال، مدل و غیره آمده است، اما در اصطلاح و در علوم گوناگون به معانی متفاوت و البته نزدیک به هم آمده است. در حوزه تعلیم و تربیت، معنای اصطلاحی الگو کاملاً با معنای لغوی آن تطابق دارد و به طرح و نمونه یا مدلی از شکل یا اشیا یا موردی از رفتار اطلاق می شود. در مورد انسان نیز، الگو به شخصیتی گفته می شود که به دلیل دارا بودن برخی

¹ شرفی، جوان و نیروی چهارم زندگی.

² مهدی زاده، مجله معرفت.

خصوصیات، شایسته تقلید و پیروی است. در روان‌شناسی اجتماعی، مدل به کسی گفته می‌شود که کودکان رفتارش را تقلید کنند. در علوم اجتماعی نیز، الگوها آن شیوه‌هایی از زندگی هستند که از فرهنگ نشأت می‌گیرند و افراد به هنگام عمل به طور طبیعی با این الگوها سروکار دارند و اعمال آن‌ها با این الگوها تطابق می‌یابد.¹

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، معنای اصطلاحی الگو در این سه علم بسیار به هم نزدیک است از الگو در عربی به «أسوه» و «قدوه» تعبیر می‌شود، از این‌رو، برای بررسی مفهوم الگو در متون دینی، باید از این دو واژه بهره بگیریم. أسوه و إسوه از ریشه آسا (أ - س - و) است که در حالت اسمی به معنی قدوه و الگو و در حالت مصدری، به معنی حالت پیروی کردن آمده است. مفردات راغب أسوه را حالتی می‌داند که انسان به هنگام پیروی از غیر پیدا می‌کند در قرآن کریم، در سه مورد این واژه به کار رفته است که به همان معنای مصدری است. مرحوم علامه طباطبائی در تفسیر آیه «لقد کان لکم فی رسول الله اسوةً حسنه...» می‌فرماید: «أسوه یعنی قدوه که عبارت است از اقتدا و پیروی کردن و اسوه در مورد رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله، یعنی پیروی و تبعیت کردن از او، و از این‌که با "لقد کان لکم" - که ماضی استمراری است - تعبیر کرده است، اشاره به آن است که این پیروی تکلیفی ثابت و همیشگی است و معنای آیه این است که یکی از احکام رسالت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله و ایمان آوردن شما به او، این است که هم در گفتار و هم در رفتارش به او تأسی کنید.» زمخشری در کشاف نیز، در معنای اسوه دو احتمال ذکر کرده است: یکی این‌که خود رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فی نفسه اسوه حسنه و مقتدی به است، و دیگری این‌که در وجود رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله خصلتی هست که جا دارد مردم به آن حضرت، در آن صفت اقتدا کنند.²

در روایات، واژه «اسوه» به سه معنا به کار رفته است:

- به معنای مصدری یعنی اقتدا و پیروی که عمده روایات به همین معنا آمده است؛ مانند: «فلک بابی عبدالله الحسین صلوات الله علیه اسوة ای اقتداء ای شابهته فی الغربة.» که در این روایت بر معنای مصدری (اقتدا) تصریح شده است. - به معنای الگو و مقتدی؛ مانند: «و انصح لمن استشارک و اجعل نفسک اسوةً لقریب المسلمین و بعیدهم»؛ خیرخواهی کن برای کسی که از تو مشورت می‌خواهد، و خود را الگویی برای مسلمانان دور و نزدیک قرار بده. - به معنای سنت و روش؛ مانند: «کان فی الزمن الاول ملک له اسوة حسنة فی اهل مملکته»؛ در گذشته پادشاهی بود که در مملکت داری و برخورد با رعیت،

¹ بیرو، فرهنگ علوم اجتماعی.

² حسینی نسب و علی اقدم. فرهنگ تعلیم و تربیت.

روش و سنت حسنه‌ای داشت. مؤید این معنا، روایت دیگری است که در آن اسوه و سنت در کنار هم آمده است: «... فصارت اسوه و سنه». واژه «قدوه» و مشتقات آن، که بیش از دویست مورد در روایات آمده است، همه به معنی تبعیت و پیروی از یک رهبر و امام یا سنت حسنه به کار رفته است؛ مانند: «وَ اقْتَدُوا بِهْدَى نَبِيِّكُمْ فَانه افضل الهدى»؛ به هدایت پیامبرتان اقتدا کنید؛ چرا که آن بهترین هدایت است. و نیز: «بِسُنَّتِهِ فَاقْتَدُوا و الی ربکم به فتوسلوا»؛ به سنت او (پیامبر) اقتدا کنید و به وسیله او به سوی پروردگارتان توسل بجویید و در قرآن، در دو مورد از این واژه استفاده شده است: یکی در مورد تبعیت از هدایت‌های انبیا علیهم‌السلام؛ مانند: «اولئک الذین هدی الله فیهدیهم اقتده»¹ (انعام: 90)؛ آن‌ها کسانی بودند که خدا آن‌ها را هدایت نمود، تو نیز از هدایت (راه) آن‌ها پیروی نما. و دیگری در مورد تبعیت گمراهان از سنت آبا و اجداد خود؛ مانند: «انا وجدنا آباءنا علی امه و انا علی آثارهم مقتدون» (زخرف: 23)؛ ما پدران خود را بر آیینی یافتیم و از آثار آن‌ها پیروی می‌کنیم².

با توجه به بررسی‌ها، اسوه در منابع اسلامی دست‌کم به سه معنای مقتدا، پیروی کردن و اقتدا نمودن، و سنت و روش آمده است. معادل فارسی آن، الگو و سرمشق است که البته از وسعت معنایی بیش‌تری برخوردار است؛ زیرا «اسوه» و «قدوه» عمدتاً ناظر به الگوهای انسانی است و بیش‌تر در مورد تربیت و تقویت ابعاد اخلاقی، رفتاری و شناختی انسان به کار می‌رود. در حالی که واژه «الگو»، علاوه بر این‌ها، به معنی طرح، مدل، نمونه و غیره نیز آمده است که عمدتاً در مسائل آموزشی و یادگیری کاربرد دارد. و اما روش الگویی، روشی است که اساس آن بر محور الگودهی و ارائه نمونه‌های عینی و عملی بنا شده است. در این روش مربی تلاش می‌کند نمونه رفتار و کردار مطلوب را عملاً در معرض دید متربی قرار دهد تا شرایط لازم برای الگوبرداری و تقلید برای وی فراهم آید.

ویژگی‌های الگو

قرآن برای شخصیت‌های ربانی پنج ویژگی بنیادین را معرفی می‌کند:

1- عشق آتشین به حضرت حق و اولیای او

2- تعقل و علم برتر

3- توانایی و قدرت برتر

4- هماهنگی بین عمل و گفتار

¹ سوره انعام، آیه ی 90.

² زخرف، آیه ی 23.

فعالیت‌هایی است که زن مسلمان، فراتر از محدوده تعریف‌شده خانواده، به مسئولیت‌پذیری می‌پردازد. اصولاً رفتارهای اجتماعی به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که به صورت فردی قابل تحقق نیست و با مشارکت جمعی عده‌ای از افراد، اعم از مرد یا زن، قابل تحقق است؛ برای مثال: ساخت و راه‌اندازی یک اتومبیل به نحوی که یک فرد بخواهد از ابتدا تا انتها، تمامی مراحل طراحی و تولید و مونتاژ را انجام دهد، تقریباً محال جلوه می‌کند و چه بسا یک فرد در ساختن بخشی از اتومبیل موفق نباشد. بنابراین، حضور زنان در فعالیت‌های اجتماعی به معنای مشارکت در چنین فرایندهایی است. براین اساس در این نوشتار به بررسی سیره عملی حضرت زهرا (س) در مقیاس اجتماعی پرداخته شد. فعالیت فرهنگی بانوان، مشارکت آنان در عرصه‌ای است که به بارورتر شدن اندیشه و خرد جمعی و همچنین ایجاد پذیرش عمومی نسبت به امور مختلف منجر شود؛ برای مثال: زمانی که بانوان مسلمان ایرانی پوشش خاصی (مانند چادر) را به عنوان پوشش برتر برمی‌گزینند، صحیح است که گفته شود چنین پوششی به عنوان یک فرهنگ پذیرفته‌شده در جامعه ما درآمده است.¹

از مهمترین مواردی که در آن وظیفه جمعی بر دوش زن و مرد سنگینی می‌کند، برپایی عدالت است که فراتر از تلاش مردان، نیازمند توانایی‌های زنان نیز می‌باشد؛ چرا که زنان نیز می‌توانند در این امر، در جنبه‌های فکری، شخصیتی و اجتماعی مؤثر باشند. بی‌تردید نقش‌های ویژه‌ای که بر مبنای جنسیت استوار شده است، نمی‌تواند مانع انجام نقش‌های عمومی شود. در دیدگاه اسلام هرگز نقش انسانی زن در زندگی اجتماعی کوچک شمرده نمی‌شود؛ اما در چگونگی شرکت زن در مسائل اجتماعی، نظریات گوناگونی ابراز شده است. آیا زن می‌تواند به عنوان اهرمی در خدمت عدالت قرار گیرد و آیا اسلام، چنین نقشی را برای زن جایز شمرده است؟ به نظر می‌رسد اسلام چنین نقشی را برای زن تحریم نکرده است؛ زیرا استدلال تمامی افرادی که با نقش زن در بُعد اجتماعی مخالفند، بر پایه مسائل اخلاقی استوار است. آنان بر این عقیده‌اند که شرکت زن در کار و یا مسائل اجتماعی، موجب انحطاط اخلاقی او می‌شود و هر عملی که فساد اخلاقی او را به دنبال داشته باشد، در نگرش اسلام حرام است.²

برخی نیز در مقام نفی حضور اجتماعی - سیاسی زن به خدشه‌دار شدن اخلاق عمومی از رهگذر حضور زنان تمسک جسته‌اند؛ در حالی که اگر غرایز درونی بتواند انسان را به انحراف بکشاند، بی‌تردید میان مرد و زن، هیچ تفاوتی وجود ندارد و از سوی دیگر جوهره عقل، تلاش و ایمان نیز در مرد و زن یکسان است؛ بنابراین چنین ادعایی هیچ مبنای فکری خاصی ندارد و یا بر مبنای آماری خاصی استوار نیست،

¹ ییروزمند، بررسی تحلیلی الگوی فعالیت زنان در جهان معاصر.

² عطارزاده، فاطمه زهرا سلام الله علیها الگوی حضور اجتماعی سیاسی زن مسلمان.

بلکه به موازات فساد اخلاقی زنان، انحرافات مردان نیز قابل توجه است. در اسلام، زنان چون مردان در بیشتر مسایل اجتماعی پایگاه و جایگاهی مناسب دارند و از حرکت‌های اجتماعی و فعالیت‌های گروهی منع نگردیده‌اند؛ بلکه طبق تعالیم مسلم قرآن، مسئولیت‌های اجتماعی به‌طور یکسان متوجه مرد و زن است؛ چه آنکه در آئین توحیدی اسلام زن همپای مرد، تکامل پذیر و اوجگرا است و در پرتو شناخت و عمل به معراج می‌رود و به تعالی ممکن برای نوع انسانی دست می‌یابد.¹ در این نیز تردیدی نیست و آیات قرآنی نسبت به آن صراحت دارد. قرآن هر گاه از کمالات و ارزش‌های والایی که انسان‌ها بدان می‌رسند، سخن می‌گوید، زنان را نیز همدوش و همسان مردان مطرح می‌کند:

«ان المسلمینَ و المسلماتِ و المؤمنینَ و المؤمناتِ و القانتینَ و القانتاتِ و الصادقینَ و الصادقاتِ و الصابرينَ و الصابراتِ و الخاشعینَ و الخاشعاتِ و المتصدقینَ و المتصدقاتِ و الصائمینَ و الصائماتِ و الحافظینَ فروعهم و الحافظاتِ و الذاکرینَ الله کثیراً و الذاکراتِ أعدت الله لهنم مغفرة و أجراً عظیماً» (احزاب، 35).

در این آیه کریمه، اسلام و ایمان، قنوت، صدق، صبر، خشوع، صوم، خویشتن‌داری، پاکدامنی و ذکر کثیر و ... برای مرد و زن برابر آمده و اثبات شده است که هر یک از دو جنس می‌توانند به این مقامات دست یابند و در تکامل و عروج یکسان باشند و به مقامات بالای قرب و معنویت برسند.

شایسته‌ترین الگو

اگر انسانی وارسته شد الگوی دیگر انسان هاست. اگر مرد است الگوی مردم است نه مردان، و اگر زن است باز الگوی مردم است نه زنان. این مطلب را قرآن کریم به صورت صریح روشن کرده و چهار زن را به عنوان زن نمونه (دو نمونه خوب و دو نمونه بد) ذکر می‌کند. زن، چه بد و چه خوب به عنوان نماینده و نمونه همه زنان نیست، بلکه به عنوان زن نمونه والگو است. فرق است بین این دو مطلب که اگر زن خوب شد، آیا نمونه زنان می‌باشد (یعنی همه زنان اینگونه اند) یا زن نمونه است؟ چه این که مرد اگر خوب، نمونه مردان نیست بلکه مرد نمونه است. قرآن کریم می‌فرماید: آن که خوب است نمونه مردم است نه نمونه مردان و زن خوب، نمونه زنان نیست بلکه زن نمونه است، چه این که زن بد، نمونه زنان بد نیست، بلکه نمونه انسان‌های بد است.²

¹ کفاش، 75 درس زندگی از سیره عملی حضرت فاطمه زهرا (س).

² قرآن کریم، سوره احزاب، آیه ی 35.

³ جوادی آملی، زن در آینه جلال و جمال.

پیامبر اعظم (ص) به دلیل داشتن «خُلِقَ عَظِيمٌ^۱» و «رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ^۲»، نمونه و الگوی مکارم اخلاقی برای تمام انسان‌ها در تمام دوران‌ها بوده است. آن حضرت به عنوان بهترین و کامل‌ترین اسوه‌ی راستین بشریت، نسبت به تمام مردم بسیار دلسوز، صمیمی و مهربان بود. در راستای متخلق بودن به اخلاق و کردار کریمانه بود که حضرت در طول ۲۳ سال نبوت توانست، دل‌های گمراه بسیاری را شیفته مکتب اسلام کند.

در بیان عظمت پیامبر اکرم (ص) می‌توان گفت که خداوند برای تکریم و تجلیل مقام آن حضرت، در قرآن با لقب‌های بی‌همتایی، مانند؛ «یا ایها الرسول» و «یا ایها النبی»، از ایشان یاد می‌کند. همچنین، جایگاه، عظمت و بزرگواری پیامبر اکرم (ص)، بدان حد بوده است که خداوند به وجود گرامی او چنین سوگند یاد می‌کند: «لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ^۳»؛ به جانت سوگند که این‌ها در مستی خود سرگردانند.

علاوه بر آن، قرآن کریم، رسول گرامی اسلام (ص) را به عنوان اسوه‌ی نیکو یاد نموده است که همگان باید به آن حضرت تأسی نمایند: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ^۴»؛ به یقین برای شما، در زندگی رسول خدا الگوی نیکویی است. همچنین خداوند درباره آن رسول گرامی می‌فرماید: «وَإِنكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ^۵»؛ به یقین تو اخلاق عظیم و بزرگی داری. همچنین در آیه‌ای دیگر، خداوند مؤمنان را امر کرده است که از دستورات نبی اکرم (ص) پیروی کرده، فرامین او را به جای آورند و آنچه را از آن باز داشته است، رها سازند: «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا^۶» در آیه دیگری اشاره نموده است: «وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ^۷»؛ و از خدا و رسول اطاعت کنید، باشد که مورد رحمت قرار گیرید.

نتیجه‌گیری

أسوه‌ها و سرمشق‌های کاملی که انسان بتواند در سبک زندگی از آنان تقلید کند، انگشت شمار هستند، زیرا هر انسانی هر چند دارای کمالات باشد، اما ممکن است در برخی زمینه‌ها، گرفتار نقص باشد، لذا

^۱ سوره‌ی قلم، آیه‌ی ۴.

^۲ سوره‌ی انبیا، آیه‌ی ۱۰۷.

^۳ سوره‌ی حجر، آیه‌ی ۷۲.

^۴ سوره‌ی احزاب، آیه‌ی ۲۱.

^۵ سوره‌ی قلم، آیه‌ی ۴.

^۶ سوره‌ی حشر، آیه‌ی ۷.

^۷ سوره‌ی انعام، آیه‌ی ۵۹.

بهره گیری از الگوهایی که خداوند معرفی می کند، بهترین انتخاب برای بشر است. بررسی های انجام شده در این مقاله نشان می دهد وضعیت سیاسی و مذهبی دوران زندگانی حضرت فاطمه (س) و نوع مواجهه این بانوی ارجمند با رخداد های گوناگون سبب می شود تا امروزه بتوان از ابعاد شخصیت ایشان به عنوان الگوی جاودان زن مسلمان یاد کرد. حضرت زهرا با داشتن فضایل و ویژگی هایی مانند عصمت، ولایت کبری و مقام لیلہ القدری بر تمامی زنان برتری دارد. به منظور الگوپذیری از آن حضرت باید با گفتار و کردار ایشان آشنا شد و با تحلیل و استنباط سیره عملی و علمی آن بزرگوار وظیفه خویش را در همه ابعاد زندگی سامان بخشید. عبادت، حیا، حجاب، وارستگی، خانه داری، همسر داری، مادری و ... جلوه هایی از سیره آن بانوی نمونه اسلام است.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه حسین الهی قمشه‌ای، (1377). تهران، نشر علمی، چاپ اول.
- حیدری، عبدالکریم. محمدی، زهرا. (1395). ضرورت وجود الگو برای زنان مسلمان. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. قم: موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان.
- عباس مقدم، مصطفی، (1372). نقش اسوه ها در تبلیغ و تربیت، ص 65-67.
- مظلومی، رجبعلی. (1392). دین و جوان. به نقل از مجله معرفت و آموزه های اسلامی در باب تقلید از اسوه‌ها، ص 88.
- شرفی، محمدرضا. (1390). جوان و نیروی چهارم زندگی، انتشارات سروش، ص 25.
- بیرو، آلن. (1375). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، کیهان، صص 261-260.
- حسینی نسب، داود. علی اقدم، اصغر. (1375). فرهنگ تعلیم و تربیت، تبریز، انتشارات احرار، ص 634.
- مطهری، مرتضی، (1379). انسان کامل، ناشر صدرا، چاپ 22، ص 15.
- باقری، خسرو، (1380). آسیب و سلامت در تربیت دینی، کتاب ششم «تربیت اسلامی»، نشر تربیت اسلامی، چاپ اول، ص 13.
- جوادی آملی، عبدالله، (1375). زن در آینه جلال و جمال، نشر اسراء، چاپ اول، صفحه 153.
- مهدی زاده، حسین، (1392). مجله معرفت، ناشر: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، شماره 67، ص 85.
- جعفری، محمدمهدی. (1380). آموزش نهج البلاغه. وزارت فرهنگ و ارشاد. حکمت 432.
- مجلسی، محمد باقر. (1354). «بحار الانوار»، ترجمه محمد جواد نجفی، تهران، اسلامیه.
- عطارزاده، مرتضی. (1387). فاطمه زهرا سلام الله علیها الگوی حضور اجتماعی سیاسی زن مسلمان. مجله مطالعات راهبردی زنان، شماره 39.

- خامنه‌ای، علی. (1376). سخنرانی مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در ورزشگاه آزادی.
- پیروزمند، علیرضا. (1380). بررسی تحلیلی الگوی فعالیت زنان در جهان معاصر. پژوهشکده زن و خانواده.
- علاسوند، فریبا. (1382). ضرورت نگاه نظامند به الگوی شخصیت زن مسلمان، چالش‌ها و بایسته‌ها. شمیم یاس، شماره 4.
- بهداروند، محمد مهدی. (1388). الگوگیری، مهم‌ترین روش در تربیت. مجله پیام زن. شماره 210.
- کفاش، حمیدرضا، (1384). 75 درس زندگی از سیره عملی حضرت فاطمه زهرا (س)، ص 29.
- علامه مجلسی، محمدباقر، (1403). بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء.